

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.341.1:339.92
JEL Classification: E0; E19

ЕКОНОМІЧНА ПРИМІТИВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ВИКЛИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

©2020 КУКЛІН О. В., ПУСТОВІЙТ Р. Ф., КРИВОРУЧКО М. Ю.

УДК 330.341.1:339.92
JEL Classification: E0; E19

Куклін О. В., Пустовійт Р. Ф., Криворучко М. Ю.

Економічна примітивізація як інституціональний виклик євроінтеграційних процесів

Статтю присвячено дослідженню проблеми економічної примітивізації в контексті євроінтеграції. Економічна примітивізація розглядається як процес витіснення видів економічної діяльності з високою доданою вартістю і заміщення їх видами діяльності з низькою доданою вартістю. За результатами дослідження встановлено, що проблема економічної примітивізації знайшла широке висвітлення в працях опозиційного до неокласичного «мейнстріму» норвезького вченого Е. Райнерта. Так, учений критично переосмислює теорію порівняльних переваг як основу міжнародної спеціалізації країни, наводячи негативний досвід європейських країн, які в процесі євроінтеграції зіштовхнулися з проблемою занепаду традиційних галузей економіки (в першу чергу важкої промисловості). На основі опрацювання аналітичних звітів з дослідження конкурентоспроможності ЄС та його регіонів визначено, що неокласичний підхід до регіональної конкурентоспроможності потребує розширення, яке досягається поєднанням неокласичних факторів конкурентоспроможності (здатність фірм ефективно використовувати ресурси і підвищувати продуктивність виробництва) з такими факторами, як зростання рівня доходів населення і формування сприятливого середовища для мешканців і бізнесу. Акцентовано увагу на актуальності для України проблематики економічної примітивізації у світлі реалізації євроінтеграційного курсу: в рамках теорії порівняльних переваг, яка використовується як основа розробки експортної стратегії нашої держави, наголос робиться на розвитку експортних галузей з низькою доданою вартістю – особливо чітко це простежується у сфері машинобудування. В рамках цього дослідження наголошено на інституціональній природі економічної примітивізації, оскільки вона не є предметом неокласичного, традиційного економічного аналізу. Аргументовано необхідність врахування якісного (квалітативного) – а не лише кількісного – аспекту аналізу економічної діяльності: окрім теоретико-методичного підходу «мінімізація витрат – максимізація прибутку» необхідно використовувати підходи, запропоновані І. фон Тюненом, Ф. Лістом та Й. Шумпетером, засновані на диференціації галузей діяльності за рівнем економічної віддачі та силою синергетичного ефекту.

Ключові слова: євроінтеграція, економічна примітивізація, неокласичний аналіз, теорія порівняльних переваг, конкурентоспроможність регіонів ЄС, експортна стратегія України.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-4-5-11>

Табл.: 2. Бібл.: 15.

Куклін Олег Володимирович – доктор економічних наук, професор, директор Черкаського державного бізнес-коледжу (вул. В. Чорновола, 243, Черкаси, 18028, Україна)

E-mail: kuklin_oleg@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6904-3496>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/AAI-2696-2020>

Пустовійт Роберт Фрідріхович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Черкаський державний бізнес-коледж (вул. В. Чорновола, 243, Черкаси, 18028, Україна)

E-mail: rjpustovit@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0188-2677>

Криворучко Михайло Юрійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та фінансів, Черкаський державний бізнес-коледж (вул. В. Чорновола, 243, Черкаси, 18028, Україна)

E-mail: misha2005@ua.fm

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6150-864X>

UDC 330.341.1:339.92
JEL Classification: E0; E19

Kuklin O. V., Pustoviit R. F., Kryvoruchko M. Y. *Economic Primitivization as an Institutional Challenge Thrown by the European Integration Processes*

The article deals with the economic primitivization issue in the context of European integration. Economic primitivization is seen as a process of substituting high value-added economic activities for low value-added activities. The results of the study show that the economic primitivization issue has been widely covered in the works of the Norwegian scientist E. Reinert, who is in opposition to the neoclassical «mainstream» in economics. For example, the scientist recenses the theory of

comparative advantage as the basis for the international specialization of a country, citing the negative experience of European countries, which, when participating in the European integration process, faced the problem of decline in their traditional industries (especially heavy industry). Having studied analytical reports on the research of the competitiveness of the EU and its regions, the author found out that the neoclassical approach to regional competitiveness requires expansion, which can be achieved by combining neoclassical competitiveness factors (the ability of firms to use resources efficiently and increase productivity) with such factors as the wage rate growth and creating a favorable environment for residents and businesses. Emphasis is placed on the fact that economic primitivization is quite urgent for Ukraine due to its European integration course. Ukraine's export strategy is based on the theory of comparative advantage, so, emphasis in this strategy is placed on the development of low value-added export industries, and it is especially actual for the machine building industry. The article emphasizes the institutional nature of economic primitivism, as it is not the subject for neoclassical, traditional economic analysis. The necessity of taking into account the qualitative, and not only quantitative, aspect of the analysis of economic activity is argued: in addition to the «cost minimization and profit maximization» approach, it is necessary to use the approaches suggested by J. von Thünen, F. List and J. Schumpeter, based on the differentiation of industries by the economic return level and the synergistic effect.

Keywords: competitiveness of EU regions, economic primitivization, European integration, neoclassical analysis, theory of comparative advantages, Ukraine's export strategy.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 15.

Kuklin Oleg V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Director of the Cherkasy State Business College (243 V. Chornovola Str., Cherkasy, 18028, Ukraine)

E-mail: kuklin_oleg@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6904-3496>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/AAl-2696-2020>

Pustovii Robert F. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, Cherkasy State Business College (243 V. Chornovola Str., Cherkasy, 18028, Ukraine)

E-mail: rfpustovii@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0188-2677>

Kryvoruchko Mykhailo Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Accounting and Finance, Cherkasy State Business College (243 V. Chornovola Str., Cherkasy, 18028, Ukraine)

E-mail: misha2005@ua.fm

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6150-864X>

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси як невід'ємна складова глобалізації породжують ряд викликів перед державами, які входять до складу Європейського Союзу, і які визначили євроінтеграцію стратегічним напрямом розвитку. Неолібералізм як філософія економічного розвитку посідає домінуюче положення як основа сучасної зовнішньоторговельної політики і регіональної політики ЄС. Теорія порівняльних переваг, слугуючи фундаментом неокласичного аналізу міжнародної торгівлі, характеризується схематизмом і математизацією, не диференціюючи види економічної діяльності за рівнем віддачі й ефектом синергії.

Домінування кількісного підходу в рамках неокласичного аналізу економічних процесів поряд з ігноруванням якісного (квалітативного) підходу має наслідком певну односторонність економічного бачення, що, своєю чергою, призводить до економічної примітивізації – процесу збільшення частини видів діяльності з низькою доданою вартістю за рахунок зменшення відповідної частини з високою доданою вартістю. Означений процес посилюється при євроінтеграційних процесах, коли економічно розвинуті держави та регіони посилюють свої позиції на міждержавному та регіональному рівнях, в той час як менш розвинуті держави та регіони свої позиції втрачають. Вищезгаданими аргументами визначається актуальність цього дослідження, тому що економічну примітивізацію необхідно розглядати як серйозний виклик, що постає перед Україною в контексті євроінтеграції.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика нерівномірності економічного розвитку посідає чільне місце

в наукових дослідженнях. Глобалізація як процес світового рівня на ряду з євроінтеграцією як процесом континентального рівня не мають однозначного трактування серед дослідників. У рамках цієї статті увагу авторів привертають роботи опозиційного до неокласичного «мейнстріму» норвезького вченого Е. Райнерта, присвячені проблемі економічної примітивізації периферії ЄС [10–13].

Заслуговують на увагу також аналітичні звіти з конкурентоспроможності Європейського Союзу та його регіонів авторства фахівців Світового економічного форуму [14; 15] та інституцій ЄС [7–9].

Можна виокремити дослідження експортного потенціалу України, виконані в рамках теорії порівняльних переваг [2–4], що дозволяє зрозуміти суть неокласичного підходу до аналізу міжнародної економічної спеціалізації країни.

Широта кола наукової дискусії навколо проблеми економічної примітивізації в контексті євроінтеграції визначає необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямку, зосереджених на дослідженні причин, наслідків і природи економічної примітивізації.

Метою статті є аналіз економічної примітивізації як інституціонального виклику євроінтеграційних процесів. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- дослідити сутність економічної примітивізації та її взаємозв'язок з теорією порівняльних переваг;
- проаналізувати вплив економічної примітивізації на розвиток держав і регіонів Європейського Союзу;

- визначити характер впливу економічної примітивізації на експортний потенціал України.

Виклад основного матеріалу. Проблема економічної примітивізації знайшла широке висвітлення в працях Е. Райнерта [10–13]. Критикуючи неолібералізм як економічний світогляд, науковець зосереджує значну увагу на теорії порівняльних переваг, яка слугує основою теоретичного обґрунтування спеціалізації країн у системі міжнародного поділу праці. В основі критики теорії порівняльних переваг (інакше кажучи – неокласичного підходу до міжнародної спеціалізації країн) лежить думка Е. Райнерта про різний характер віддачі в галузях економіки країни (у неокласичній теорії галузі економіки не диференціюються за рівнем віддачі). Відкритість країни з ресурсною орієнтованістю до міжнародних інтеграційних процесів має наслідком потрапляння цієї країни у своєрідну подвійну пастку: міжнародна спеціалізація на основі теорії порівняльних переваг породжує два негативних феномени – економічну деградацію та бідність [12, с. 3].

Досліджуючи конкурентоспроможність у міжнародній торгівлі як економічну категорію, Е. Райнерт вказує на складність її розуміння та інтерпретації. Керівні інституції ЄС її розуміють як подальше нарощування багатства, когезію в розподілі доходів і субсидіарність, проте дослідник обґрунтовує підхід до визначення конкурентоспроможності у світлі можливості підвищення рівня доходів населення на макrorівні, а не лише на мікрорівні (на рівні окремого підприємства або окремої галузі). Е. Райнерт зазначає, що ефективність діяльності підприємства на мікрорівні не гарантує підвищення доходів на макrorівні, зростання рівня продуктивності праці не обов'язково призведе до зростання конкурентоспроможності. Як приклад, вчений наводить дані про те, що в ЄС понад 60 % території отримує субсидіарну допомогу у зв'язку з концентрацією економічної діяльності та високим рівнем регіональної диференціації [10, с. 2–5].

На противагу статичній за своєю природою теорії порівняльних переваг Е. Райнерт пропонує динамічний підхід до аналізу економічної діяльності, в основі якого лежить ідея «творчої руйнації» Й. Шумпетера, що своїми коренями сягає ідей німецького філософа Ф. Ніцше [11]. «Творча руйнація» в контексті економічної діяльності розглядається як нестримна сила, що руйнує старе шляхом створення нового – саме це лежить в основі уявлень Й. Шумпетера про інноваційне підприємництво як рушійну силу економічного розвитку.

Серед досліджень Е. Райнерта варто виокремити роботу, присвячену економічній примітивізації периферії ЄС [13]. Продовжуючи власну дослідницьку лінію проти неолібералізму в міжнародній торгівлі, вчений формулює такі висновки:

1. У сучасній економічній думці втрачено якісне (квалітативне) розуміння економічного розвитку в просторі і часі, тому що домінує кількісне (математичне) розуміння в рамках неокласичної парадигми. З метою відновлення якісного розуміння функціонування економіки необхідно вивчати роботи І. фон Тюнена, Ф. Ліста та Й. Шумпетера [13, с. 4].

2. В основі теорії Ф. Тюнена лежать концентричні кола, в місті розвивається промисловість, далі по периферії – сільське господарство, рибальство, полювання. Якщо рухатися від центру до периферії, відбувається зниження віддачі переробної галузі і підвищення віддачі ресурсо-орієнтованої галузі (землеробства). Продуктивність праці в сфері землеробства зростає при розвинутій промисловості в містах, також близькість до розвинутого міста забезпечує роботою фермерів з найближчих сіл [13, с. 5].

3. На підтвердження реалістичності положень теорії фон Тюнена Е. Райнерт наводить приклад занепаду переробної промисловості в пострадянських країнах після розпаду Радянського Союзу, а також приклад економічної примітивізації в Балтійських країнах, в яких занепада важка промисловість, проте отримала розвиток спеціалізація в збиранні грибів [13, с. 6]. Інакше кажучи, коли в країні відбувається відмирання «економічного ядра» – переробної промисловості в містах – її ніша заповнюється більш примітивними, залежними від природних умов, видами виробництва.

4. Е. Райнерт наводить думку Ф. Ліста про те, що економічна інтеграція має відбуватися поступово, між країнами з однаковим рівнем розвитку, а також критикує підхід СОТ до технологій та інновацій як факторів, що самі собою можуть вирішити всі економічні проблеми незалежно від контексту [13, с. 8–9].

5. Аналізуючи теорію інноваційного розвитку Й. Шумпетера, вчений використовує поняття «шумпетеріанський та мальтузіанський види діяльності», які принципово відрізняються за рядом характеристик (див. табл. 1).

Зі змісту табл. 1 можна зробити висновок, що шумпетеріанський вид діяльності орієнтований на інновації, високий рівень віддачі та сильний ефект синергії, в той час як мальтузіанський – на ресурсну основу економіки з низькою віддачею та слабким ефектом синергії.

6. Стратегії ЄС щодо фінансового та інноваційного розвитку можна охарактеризувати не більше як «список хороших намірів», з цією метою наводиться негативний досвід Греції та Балтійських країн [13, с. 11–13].

Узагальнюючи результати досліджень Е. Райнерта, можна дійти висновку про дивергентний характер впливу економічної політики, в основі якої лежить теорія порівняльних переваг, на рівень міждержавної та міжрегіональної диференціації – орієнтація на неокласичну парадигму економічного розвитку сприяє поглибленню існуючого розриву між державами та регіонами.

На підтвердження вищенаведеної думки можна розглянути звіт з конкурентоспроможності Європейського Союзу, підготовлений колективом фахівців Європейського інвестиційного банку [9]. Досліджуючи конкурентоспроможність ЄС протягом періоду з 1990-х років до 2016 року, аналітики дійшли висновку щодо послаблення позицій ЄС у рівні доходів населення порівняно зі США (розрив у по-

Таблиця 1

Шумпетеріанський та мальтузіанський види діяльності

Характеристика	Шумпетеріанський ВД	Мальтузіанський ВД
Віддача	зростає	спадає
Вид конкуренції	динамічна недосконала конкуренція	досконала конкуренція
Рівень стабільності цін	високий	низький, волатильність
Рівень кваліфікації робочої сили	високий	низький
Домінуючий клас	середній	феодальний
Рівень жорсткості заробітної плати	високий	низький
Характер впливу технологічних змін на заробітну плату і ціни	зростання зарплати у виробника	зниження ціни для споживача
Ефект синергії	сильний	слабкий

Джерело: складено на основі [13, с. 10]

душному ВВП між США і ЄС протягом аналізованого періоду збільшився на 50 %), також спостерігалися дивергентні тенденції в рівні подушного регіонального ВВП у межах ЄС.

Необхідно зазначити, що автори звіту Європейського інвестиційного банку демонструють неокласичний підхід до визначення конкурентоспроможності – здатність компаній мобілізувати й ефективно використовувати продуктивні ресурси, необхідні для пропозиції власних товарів і послуг у глобальному економічному середовищі, – виокремлюючи при цьому три рівні концепції конкурентоспроможності: сприятливе середовище; здатність

компаній генерувати зміни та адаптуватися до них; зростання продуктивності, торговельна діяльність, економічне процвітання [9, с. 11–12].

Дослідження конкурентоспроможності Європейського Союзу фахівцями Світового економічного форуму дозволило здійснити групування європейських країн у рамках реалізації десятирічної стратегії «Європа-2020». Звіт з конкурентоспроможності в рамках програми «Європа-2020» містить ряд показників за сімома напрямками, що об'єднані у три групи – smart, інклюзія, стале зростання (див. табл. 2).

Таблиця 2

Групи показників конкурентоспроможності та напрями її дослідження

Група	Напрямок	Коротка характеристика
SMART (бізнес, освіта, інновації)	Бізнес-середовище	Антимонополярна політика, спрощення ведення бізнесу (особливо стартапів), зниження податків
	Цифрова повістка дня	Розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій, їх максимальне використання в бізнес-процесах
	Інноваційна Європа	Розвиток сфери R&D, співпраця дослідницьких центрів і бізнесу
	Освіта і підготовка	Акцент на підготовці висококваліфікованої робочої сили, пожиттєве навчання
Інклюзія	Ринок праці і зайнятість	Ефективність і гнучкість ринку праці, меритократія на робочому місці, гендерна рівність
	Соціальна інклюзія	Зниження нерівності в доходах, боротьба з бідністю, соціальний захист, доступна медична допомога
Стале зростання	Стабільність екологічної ситуації	Ефективне використання природних ресурсів, зменшення забруднення навколишнього середовища

Джерело: складено на основі [14]

У рамках аналізованого Звіту з конкурентоспроможності (2012 рік) сформовано чотири групи в порядку зниження рівня конкурентоспроможності:

- Нордична (Північна): Швеція, Фінляндія, Данія;
- Західно-Європейська (а також Естонія): Нідерланди, Австрія, Німеччина, Велика Британія, Люксембург, Бельгія, Франція, Естонія, Ірландія;

- Південна і Східна: Словенія, Португалія, Іспанія, Чеська Республіка, Кіпр, Мальта, Латвія, Литва, Італія, Словацька Республіка, Польща, Угорщина;
- Південно-Східна: Греція, Румунія, Болгарія.

Важливо зазначити, що в аналізованому звіті окрему увагу присвячено успіхам Естонії, яка є винятком із загального правила щодо групування країн.

Аналогічно до звіту 2012 року, станом на 2014 рік, ЄС, маючи у своєму складі 28 країн (після приєднання Хорватії у 2013 році), умовно можна розділити на чотири групи країн [15]. Це групування в цілому схоже на групування, здійснене у 2012 році, проте має певні відмінності:

- Нордична (Північна): Швеція, Фінляндія, Данія;
- Північно-Європейська: Нідерланди, Австрія, Німеччина, Велика Британія, Люксембург, Бельгія, Франція, Ірландія;
- Південна Європа: Греція Португалія, Іспанія, Кіпр, Мальта, Італія;
- Центральньо-Східна: Естонія, Чеська Республіка, Румунія, Болгарія, Словенія, Словацька Республіка, Польща, Угорщина, Хорватія, Литва, Латвія.

Подібно до 2012 року, звіт за 2014 рік містить інформацію про стійку тенденцію до зростання розриву у рівні конкурентоспроможності країн ЄС, яку не вдалося подолати. Показовим є приклад Естонії, яка у 2014 році отримала нижчі показники, ніж у 2012 році.

Дослідження моделей зростання економіки регіонів Європи, проведене фахівцями Європейської комісії, вказує на ключовий характер таких складових, як макроекономічна ситуація та людський капітал, а також важливість синергетичного ефекту – поступ в окремій сфері діяльності (на противагу одночасному поступу в декількох сферах) не забезпечує економічного зростання [7, с. 23]. Варто також зазначити, що методологія, яка лежить в основі вказаного дослідження, сформована в рамках неокласичної теорії зростання.

Комплексний аналіз конкурентоспроможності регіонів ЄС представлений у звіті, присвяченому дослідженню однойменного індексу (EU Regional Competitiveness Index) [8]. Автори звіту виокремлюють три підходи до поняття конкурентоспроможності [8, с. 3]:

1. Підхід Світового економічного форуму (World Economic Forum) передбачає макроекономічне розуміння конкурентоспроможності як сукупності інститутів, політик і факторів, що визначають рівень продуктивності країни.
2. Територіальна конкурентоспроможність – спроможність території або регіону генерувати високі та зростаючі доходи, а також покращувати економічний стан жителів цього регіону.
3. Підхід авторів аналізованого звіту Єврокомісії (Annoni P., Dijkstra L.) передбачає поєднання інтересів бізнесу та жителів регіону у визначенні конкурентоспроможності регіону – це здатність регіону пропонувати сприятливе і стає середовище для компаній і резидентів, щоб жити і працювати в ньому.

Результати дослідження авторів звіту Єврокомісії з індексу регіональної конкурентоспроможності ЄС дозволяють зробити важливі висновки [8, с. 7–25]:

1. Столиці та метрополії посідають лідируючі позиції серед регіонів країн ЄС, за виключенням Нідерландів, Італії, Німеччини.
2. Найнижчі показники індексу конкурентоспроможності характерні для регіонів Греції, Румунії, Болгарії.

3. Високі показники індексу конкурентоспроможності не обов'язково корелюють з високими значеннями подушного доходу.
4. Низький рівень регіональної конкурентоспроможності має наслідком високий рівень диференціації доходів.

Таким чином, неокласичний підхід до аналізу економічного зростання породжує ряд проблем, пов'язаних із застосуванням теорії порівняльних переваг. Неврахування неокласичною методологією різного характеру віддачі видів економічної діяльності має наслідком економічну примітивізацію і зниження конкурентоспроможності країни та регіону. Використання неокласичного підходу до аналізу конкурентоспроможності та реалізації економічної політики керівними інституціями ЄС може слугувати причиною поглиблення існуючої міждержавної та міжрегіональної диференціації в межах ЄС.

Вищезазначені міркування мають особливу актуальність у світі євроінтеграційного курсу України. Проблема переорієнтації вітчизняної економіки (в першу чергу – українських експортерів) на ринки ЄС є предметом наукових досліджень. Серед праць, присвячених теоретико-емпіричному аналізу експортного потенціалу, варто виокремити статтю Зубрицького А. [2]. Вказане дослідження є характерним з огляду методології – в її основі лежить модифікований варіант теорії порівняльних переваг, у рамках якого автор аналізує експортну корзину України станом на 2013 рік і доходить таких висновків:

- початкова спеціалізація на товарах з вищою дохідністю сприяє економічному зростанню;
- найбільш перспективним для української економіки є спеціалізація в експорті товарів таких груп, як продукція тваринництва, харчові продукти, продукція хімічної промисловості, металургійні продукти.

Починаючи з 2014 року у структурі вітчизняного експорту переважає продукція зазначених вище товарних груп. Водночас можна дискутувати про вигоди від подібної спеціалізації національного експорту – високий рівень економічної віддачі підприємств галузі сільського господарства (для прикладу), не забезпечило економічного зростання та розвитку української економіки, а також зростання рівня добробуту та покращення якості життя населення.

Дослідження експортного потенціалу України вказує на недостатній рівень його реалізації у торгівлі з такими країнами, як США, Німеччина, Велика Британія, Франція, Японія, Канада, а сума нереалізованого потенціалу складає 6 млрд дол. США [3, с. 8]. Урядом України затверджена Експортна стратегія України, яка містить інформацію про шляхи реалізації експортного потенціалу нашої держави [5], проте в основі цієї стратегії простежується вплив теорії порівняльних переваг. Так, при аналізі експортної стратегії, розробленої для потужної в минулому галузі вітчизняного машинобудування, привертає увагу той факт, що автори документа зосередили увагу на «легкому» машинобудуванні (турбогвинтові двигуни, газові турбіни, насоси, ізолявані дроти й кабелі для транспортних засобів), тому що це природно узгоджується з положеннями теорії порівняльних переваг. Водночас аерокосмічна галузь має найвищі по-

казники доданої вартості, і Україна історично має суттєві досягнення в ній, але автори галузевої експортної стратегії не акцентують на ній уваги. Важливим аспектом аналізу експортної стратегії для сектора машинобудування є узагальнення її авторами досвіду промислово розвинутих країн, а саме: необхідними елементами успішної промислової політики є національне бачення, інституційна структура, інновації, співпраця з ТНК, підтримка малого і середнього бізнесу, навички і навчання [4, с. 6–7].

Результати дослідження потенціалу та можливостей для розширення експорту продукції вітчизняного машинобудування вказують на концентрований характер галузі з центрами виробництва в м. Києві, Київській, Харківській, Полтавській, Донецькій, Дніпропетровській областях, а також на тенденцію з 2014 року до посилення позицій столиці та столичного регіону з одночасним послабленням позиції регіонів [1, с. 73–75].

Виникає питання: чому за наявності пострадянської промислової інфраструктури, підготовлених аналітичних звітів та експортних стратегій, галузі виробництва з високою доданою вартістю демонструють негативну динаміку розвитку? Серед причин, що перераховані вище в якості елементів успішної промислової політики (інституційна структура, інновації тощо), варто виокремити національне бачення – важливий, фундаментальний елемент, який недостатньо висвітлений у вітчизняній науковій думці.

Відсутність національного бачення щодо економічної моделі країни (включаючи експортну стратегію) є інституційним фактором: неокласичний аналіз, який нині домінує при розробці економічної політики багатьох країн світу, включаючи Україну, не досліджує фактори поза методологічним принципом «мінімізація витрат – максимізація прибутку». За відсутності в основних суб'єктів української економіки – держави, приватного сектора, домогосподарств – спільного довгострокового економічного бачення розвитку держави зусилля всіх суб'єктів господарювання зосереджені на отриманні короткострокової вигоди з мінімальними витратами, що призводить до економічної примітивізації – процесу витіснення галузей з високою доданою вартістю і сильним синергетичним ефектом галузями з низькою доданою вартістю і слабким синергетичним ефектом, які забезпечують високий рівень прибутковості виключно в короткостроковому періоді. За влучним висловлюванням Й. Шумпетера, короткострокове економічне бачення, орієнтоване на миттєве виробництво, характерне для двох категорій людей – дикунів і дітей [6, с. 49].

Прирівнювати короткострокове бачення суб'єктів господарювання до дикунства і дитячості (інфантильності, незрілості) видається занадто радикальним, проте можна впевнено стверджувати, що безпосереднім наслідком економічної примітивізації є послаблення позиції країни в міжнародній торгівлі, а також поглиблення міжрегіональної диференціації.

Висновки. Євроінтеграція як частина глобалізаційного процесу (навіть якщо її розглядати в контексті регіоналізації) заснована на ідеях економічного лібералізму та теорії порівняльних переваг. Наслідком Євроінтеграційних процесів є занепад традиційних для регіонів країн ЄС галу-

зей, що призводить до посилення дивергенції територіального розвитку – зниження рівня доходів населення менш розвинутих регіонів, трудова міграція, зростання рівня безробіття.

Відсутність спільного бачення моделі розвитку України серед ключових суб'єктів – держави, приватного сектора та домогосподарств – у поєднанні з орієнтацією на теорію порівняльних переваг при розробці та реалізації економічної політики породжує проблему економічної примітивізації, яка характеризується домінуванням видів діяльності з високим рівнем короткострокової прибутковості та низьким синергетичним ефектом.

Таким чином, економічна примітивізація є викликом Євроінтеграційних процесів, інституційним за своєю природою: економічна примітивізація не є предметом інтересу неокласичного аналізу – сучасного «мейнстріму» економічної думки, проте вона породжує глибокі соціально-економічні наслідки. У рамках цієї статті вдалося лише окреслити проблему економічної примітивізації, оскільки остання є інституційним фактором, що потребує міждисциплінарного підходу до аналізу. Серед перспектив подальших досліджень можна вказати аналіз впливу економічної примітивізації як на міжгалузеві взаємозв'язки в рамках національної економіки, так і на інші інституційні фактори – правову систему, політичну ситуацію в країні тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машинобудівна галузь в Україні: потенціал та можливості для розширення експорту на період до 2021 року // ДП «Укрпромзонішекспертиза». URL: <https://www.expert.kiev.ua/ua/product/mashinobudivna-galuz-v-ukrayini-potentsial-ta-mozhливosti-dlya-rozshirennya-eksportu-na-period-do-2021-roku/>
2. Зубрицький А. І. Експортний потенціал України у контексті порівняльних переваг. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 1. С. 140–154.
3. Експортна стратегія України. Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі 2017–2021 // Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=849a4ec8-dc10-4d27-b7ef-617cf5d7d013&title=EksportnaStrategiiaUkraini-DorozhniaKartaStrategichnogoRozvitkuTorgivli2017-2021&isSpecial=true>
4. Експортна стратегія для сектору машинобудування 2019–2023 // Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: file:///C:/Users/Irina/Downloads/UKR_%D0%9C%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf
5. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти») стратегічного розвитку торгівлі на 2017–2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1017-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>
6. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотків та економічного циклу. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

7. Annoni P., Rubianes C. A. Tree-based approaches for understanding growth patterns in the European regions. *REGION*. 2016. Vol. 3 (2). P. 23–45.

DOI: 10.18335/region.v3i2.115

8. Annoni P., Dijkstra L. The EU Regional Competitiveness Index 2019. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2019.

9. Berndt M, Muent G., Revoltella D et al. Restoring EU competitiveness. 2016 Updated Version. Luxemburg : European Investment Bank, 2016.

10. Reinert E. Competitiveness and its predecessors – a 500-year cross-national perspective. *Studies in Technology, Innovation and Economics Policy Report R-03*. Norway, Oslo, 1994.

11. Reinert E. Creative Destruction in Economics: Nietzsche, Sombart, Schumpeter (with Hugo Reinert) // *The Visionary Realism of German Economics: From the Thirty Years' War to the Cold War* / R. Kattel (ed.). Anthem Press, 2019. P. 385–412.

12. Reinert E. Diminishing Returns and Economic Sustainability: The Dilemma of Resource-based Economies under a Free Trade Regime // *International Trade Regulation, National Development Strategies and the Environment: Towards Sustainable Development?* / H. Stein, J. Hesselberg, H. Hveem (eds.). Oslo, Centre for Development and the Environment, University of Oslo, 1996.

13. Reinert E. Economic Primitivization of the EU periphery: The Loss of Relevant Knowledge. *The Other Canon Foundation, Norway. Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics* no. 48, 2013.

14. World Economic Forum. *The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe*. 2012 Edition. Geneva, 2020.

15. World Economic Forum. *The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe*. 2014 Edition. Geneva, 2020.

REFERENCES

Annoni, P., and Dijkstra, L. *The EU Regional Competitiveness Index 2019*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019.

Annoni, P., and Rubianes, C. A. "Tree-based approaches for understanding growth patterns in the European regions". *REGION*, vol. 3 (2) (2016): 23-45. DOI: 10.18335/region.v3i2.115

Berndt, M. et al. *Restoring EU competitiveness. 2016 Updated Version*. Luxemburg: European Investment Bank, 2016.

"Eksportna stratehiia dlia sektoru mashynobuduvannia 2019-2023" [Export Strategy for the Engineering Sector 2019-2023]. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. file:///C:/Users/Irina/Downloads/UKR_%D0%9C%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf

"Eksportna stratehiia Ukrainy. Dorozhnia karta stratehichnoho rozvytku torhivli 2017-2021" [Export Strategy of Ukraine. Roadmap for Strategic Trade Development 2017-2021]. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=849a4ec8-dc10-4d27-b7ef-617cf5d7d013&title=EksportnaStrategiiaUkraini-DorozhniaKartaStrategichnogoRozvitkuTorgivli2017-2021&isSpecial=true>

[Legal Act of Ukraine] (2017). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>

"Mashynobudivna haluz v Ukraini: potentsial ta mozhlyvosti dlia rozshyrennia eksportu na period do 2021 roku" [Engineering Industry in Ukraine: Potential and Opportunities for Export Expansion until 2021]. DP «Ukrpromzovnisheksperyta». <https://www.expert.kiev.ua/ua/product/mashinobudivna-galuz-v-ukrayini-potentsial-ta-mozhlyvosti-dlya-rozshyrennia-eksportu-na-period-do-2021-roku/>

Reinert, E. "Creative Destruction in Economics: Nietzsche, Sombart, Schumpeter (with Hugo Reinert)". In *The Visionary Realism of German Economics: From the Thirty Years' War to the Cold War*, 385-412. Anthem Press, 2019.

Reinert, E. "Diminishing Returns and Economic Sustainability: The Dilemma of Resource-based Economies under a Free Trade Regime". In *International Trade Regulation, National Development Strategies and the Environment: Towards Sustainable Development?*. Oslo: Centre for Development and the Environment, University of Oslo, 1996.

Reinert, E. "Economic Primitivization of the EU periphery: The Loss of Relevant Knowledge". *The Other Canon Foundation, Norway. Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics*, no. 48 (2013).

Reinert, E. *Competitiveness and its predecessors - a 500-year cross-national perspective. Studies in Technology, Innovation and Economics Policy Report R-03*. Norway, Oslo, 1994.

Shumpeter, I. A. *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotkiv ta ekonomichnoho tsykladu* [Theory of Economic Development: The Study of Profits, Capital, Credit, Interest and the Economic Cycle]. Kyiv: VD «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2011.

"World Economic Forum". In *The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe*. 2012 Edition. Geneva, 2020.

"World Economic Forum". In *The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe*. 2014 Edition. Geneva, 2020.

Zubrytskyi, A. I. "Eksportnyi potentsial Ukrainy u konteksti porivnialnykh perevah" [Ukraine's Export Potential in the Context of Comparative Advantages]. *Ekonomika i prohnouzuvannia*, no. 1 (2015): 140-154.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2020 р.